

ÜNİTE 6

YAHUDİ KUTSAL KİTAPLARI

Tanah

Yahudiliğin kutsal metinleri, yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Yazılı kutsal metinler, Türkçe’de Eski Ahit (Eski Antlaşma) olarak bilinen *Tanah* adıyla anılmaktadır. Tanah; Tevrat (*Tora*), Peygamberler (*Neviim*) ve Kitaplar (*Ketuvim*) bölümlerinden meydana gelmektedir. *Tanah*, bu üç bölümün İbranice isimlerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Bu bölümler toplam 24 kitap içermektedir. Hristiyanların elindeki Tanah ise 39 kitaptan oluşmaktadır. Bu farklılık, Tanah’taki kitapların tasnifinden kaynaklanmaktadır. Tanah’ı *Eski Ahit* (Old Testament) adıyla kutsal kitapları arasında yer veren Hristiyanlar kendi teolojilerine göre bu kitabın içeriğini yeniden düzenlemişlerdir. Yahudilerin elindeki Tanah *Tarihler* (*Divrey Hayamim*) adı verilen kitapla, Hristiyanların elindeki Tanah ise peygamber Malaki’nin kitabıyla biter. Malaki, Yahudi peygamberlerinin sonuncusudur. Malaki kitabını sona koymakla Hristiyanlar, peygamberliğin sona erdiğini ve Tanrının İsa Mesih’i yaşayan kelimeler olarak gönderdiğini, dolayısıyla Yahudiliğin Hristiyanlıkla neshedildiğini anlatmak istemişlerdir.

Tevrat (Tora)

Yahudiler Tevrat’a ıbranice *Tora* derler. Yahudi kültüründe *Tora* terimi öğreti, doktrin, kılavuz, teori, hüküm, kanun, din gibi anlamlara gelir. Bu terim, Hz. Musa’nın kitabına isim olarak kullanıldığı gibi Tanah, *Mişna* ve onun yorumu olan *Gemara* ve hatta din bilgini rabbilere ait bütün eserler için de kullanılır. Yahudi geleneğine göre bütün bu külliyat Hz. Musa’ya Sina’da verilmiş ve öğretilmiştir. *Tora*, kutsal kitap söz konusu olduğunda,

Tanah'ın ilk beş kitabını ifade eder. Tevrat'ın (Tora) rulo halindeki el yazması nüshasına *Sefer Tora*, kitap halindeki nüshasına *Humaş* veya *Hamişa Humşey Torah* (esfar-ı hamse) denir. Tevrat'ın her iki nüshası da Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitaplarından oluşur. Bu beş kitapta, yaratılıştan Hz. Musa'nın vefatına kadar geçen olaylar kronolojik bir düzende anlatılır ve Yahudilerin uyması gereken yasalar (*mitzvot*) belirtilir.

Tekvin: İbranice adı "bereşit"tir. Kitap, "başlangıçta" anlamına gelen bu adı ilk kelimesinden almıştır. Yunanca "genesis" (tekvin) adı ise, kitabın baş tarafında yer alan yaratılış hikâyesinden gelmektedir. İki yaratılış hikâyesi ile başlayan Tekvin, Tevrat'ın ilk kitabıdır. Âlemin yaratılışı, Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten kovuluşu, ilk cinayet, insan neslinin yeryüzünde çoğalması, Nuh tufanı, "avot" denilen Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup ile Hz. Yusuf zamanında İsrailoğulları'nın Mısır'a yerleşmesi gibi konuları ihtiva etmektedir.

Çıkış: İbranice ismi, "isimler" anlamına gelen "şemot"tur. Bu ismi, ilk cümlesinin ikinci kelimesinden almıştır. Yunanca "exodus" (çıkış) ismi, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışıyla ilgilidir. Bu kitapta; İsrailoğullarının Mısır'daki kölelik hayatı, Hz. Musa'nın doğumu, peygamberlikle görevlendirilmesi, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarması, Sina'da vahiy gelmesi, On Emir'in verilmesi, altın buzağıya tapılması, toplanma çadırı (ohel moed) ve ahit sandığının yapılması gibi konular anlatılmaktadır.

Levililer: İbranice ismi "vayikra"dır. "Seslendi, çağırdı" anlamındaki "vayikra", kitabın ilk kelimesidir. Bu kitap, sembolizm bakımından zengin ve ahlâkî bakımdan yüksek dereceli bir ibadet sistemi sunmaktadır. Başlıca konuları şunlardır: Mabette takdim edilecek kurbanlar, keffaret, yiyecek ve içeceklerde gözetilmesi gereken dinî kurallar; hayız, nifas ve gusülle ilgili meseleler; evlenilmesi helal ve haram olanlar, zina; bayramlar, kutsal günler; ebeveyn ve komşulara karşı görevler; kölelik ve cüzzam hastalığı ile ilgili meseleler. Kohenlik ve kohenlerin görevi üzerinde uzunca durması sebebiyle bu kitaba, "kohenlerin

tevratı" anlamında "torat kohanım" de denilmektedir. Yunanca "leviticus" (Levililer) adını, kitapta zikri çok geçen Levi'îmden almıştır.

Sayılar: İsrailoğullarının çölde geçen hayatını anlattığından bu kitaba, ilk cümlesinin beşinci kelimesinden hareketle İbranice "bemidbar" (çölde) denilmiştir. Yunanca çeviride, nüfus sayımından bahsedildiği için "aritmoi" (sayılar) ismi verilmiştir. Konusu şunlardır: İsrailoğullarının nüfus sayımı, zina ile suçlanan kadının acı su testine tabi tutulması, nezir yemini, boyların Sina'dan ayrılış sırası ve düzeni, gökten man inmesi, Allah'ın zafer kazandıracağına inanmadıklarından İsrailoğullarının Kenanlılara yenilmesi, Korah'ın (Karun'un) isyanı ve yere batırılması, kırmızı inek meselesi, Bal'am ve Bal'ak hikâyesi, miras meselesi ve suçluların kaçıp sığınabileceği şehirlerin tespiti.

Tesniye: İbranice adı "davarîm"dir (sözler). İlk dört kitabın özet tekrarı olduğu için bu kitaba "mişne torah" da denilmektedir. Tevrat'ın Yunanca tercümesinde "mişne torah" karşılığı olarak "deuteronomion" adı verilmiştir. Tesniye, üslup bakımından ilk dört kitaptan farklı olup Hz. Musa'nın kendi tecrübesinin bir ürünü gibi kaleme alınmıştır. Hz. Musa, bu kitabın 1-4. bablarında Mısır'dan nasıl çıktıklarını, ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını, hangi yerlerden geçtiklerini, nerelerde konakladıklarını anlatıp önceki olayların bir özetini yapmaktadır. Beşinci baptan yirmi dokuzuncu baba kadar İsrailoğullarının uygulaması gereken kanunları belirtmektedir. Otuzuncu bap ile otuz birinci babın ilk yarısına kadar olan kısımda İsrailoğullarına tavsiyelerde bulunmaktadır. Otuz ikinci bapta Hz. Musa'nın bir ilahisi, otuz üçüncü bapta bir duası yer almakta, son otuz dördüncü bapta ise ölümü ve defni anlatılmaktadır.

Tevrat'ta üç çeşit bölümlene vardır. Bunlardan birincisi bap şeklinde bölümlenir. Bu bölümlene usulüne göre Tevrat, 187 baptan meydana gelmektedir: Tekvin, 50; Çıkış, 40; Levililer, 27; Sayılar, 36; Tesniye 34 baplıdır. Bablardaki cümlelerin dağılımı,

Yahudi nüshası ile Hıristiyan nüshası arasında bazen farklılık göstermekte, cümle numaraları birbirini tutmamaktadır.

Bu Hıristiyan kaynaklı bölümlenmenin dışında, Yahudi geleneğine ait iki bölümleme şekli daha vardır. Birincisi, cümleler arasında boş bir alan bırakmak suretiyle yapılır. Hıristiyan nüshalarında bu bölümleme paragraf şeklinde uygulanmaktadır. Haftalık okuma düzenine göre yapılan ikinci bölümlemde Tevrat 54 parçaya (paraşa/sure) ayrılmıştır. Tevrat'ın el yazması Sefer Tora'nın Yahudilikte ve Yahudi hayatında yüksek bir kutsallık derecesi vardır. Sinagoglarda, camilerdeki mihrabın yerini tutan ve “aron hakodeş” denilen kutsal bölmede saklanır. Pazartesi, perşembe, şabat ve aybaşı (roş-hodeş) ile bayram ve oruç günlerinde aron hakodeşten çıkarılır ve bimah veya teva denilen kürsüye konularak ba'al keria (ehil okuyucu) tarafından ilgili parçalar (paraşiyot) okunur. Sinagogdaki yeni yazılmış bir Sefer Tora, en az üç defa hata kontrolü yapılmadan sinagog dışına çıkarılmaz. Sefer Tora'nın sofer (hattat) denilen ehil yazıcılar tarafından yazılması gerekir.

Peygamberler (Neviim)

Tanah'ın ikinci bölümü Peygamberler'de yer alan kitaplar, İsrailoğullarının tarihinden söz eder. Tarihî ve dinî olaylar kronolojik düzende ele alınır. Peygamberlerin uyarılarından ve kehanetlerinden söz edilir. Yahudiler bütün bu kitapların Tanrı tarafından vahyedildiğine inanırlar. Peygamberler bölümünde yer alan 8 kitap şunlardır: *Yeşu*, *Hakimler*, *Samuel*, *Krallar*, *İşaya*, *Yeremya*, *Ezekiel*, *Oniki Küçük Peygamber*.

Yeşu (Yehoşua): Vadedilen kutsal toprakların çoğunun Yeşu'nun önderliğinde İsrailoğulları tarafından ele geçirilişini anlatmaktadır. Kitapta sözü edilen önemli olaylar arasında Şeria Irmağı'nın geçilmesi, Eriha'nın düşüşü, Ay Kenti'nin ele geçirilmesi, Tanrı ile İsrail arasındaki antlaşmanın yenilenmesi sayılabilir.

Hakimler (Shoftim): Yeşu'dan sonraki düzensiz dönemin olaylarını konu almaktadır.

Samuel (Şı'muel): Bu kitabın ilk bölümünde (I. Samuel); Peygamber Samuel ile İsrail'in ilk kralı Saul ve Hz. Davut arasındaki ilişkiler çerçevesinde, düzensiz dönemden krallığa geçiş dönemi olayları ele alınır. İkinci bölüm (II. Samuel), Hz. Davut'un krallığının bir tarihçesi niteliğindedir. Bu bölümde, Hz. Davut'tan kimi zaman hikmet sahibi salih bir kişi, kimi zaman da arzularının peşinden giden bir zalim gibi söz edilir.

Krallar (Melakhim): Kitabın birinci bölümü (I. Krallar), Samuel kitabının (II. Samuel) devamı niteliğindedir. Bu bölümde, Hz. Süleyman'ın krallığı döneminde cerayan eden olaylar ve Hz. Süleyman'dan sonra krallığın bölünme süreci anlatılmaktadır. İkinci bölümde (II. Krallar), bölünme sonrası yaşanan olaylar konu edilmektedir.

İşaya (Yeşayahu): M.Ö. VIII. yüzyılda Kudüs'te yaşayan İşaya peygamberin uyarılarını ve kehanetlerini içermektedir. İşaya bu kitapta, dünya çapında barışın sağlanacağı dönemden ve Hz. Davut'un soyundan gelecek olan kurtarıcı kraldan (mesih) da söz etmektedir.

Yeremya (Yirmiyahu): Babil sürgünü dönemini yaşayan Yeremya peygamberin uyarılarını ve kehanetlerini konu almaktadır.

Ezekiel (Yehezkeel): Babil sürgünü olaylarını gören ve sürgün hayatını bizzat yaşayan Ezekiel peygamberin kehanetleri konu edilmektedir. Apokaliptik nitelikli bir metindir. Bu kitap, Yahudi mistiklerine esin kaynağı olmuştur.

Oniki Küçük Peygamber (Tre Asar): Hoşea, Yoel, Amos, Obadiah, Yunus (Yonah), Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekeriya ve Malaki peygamberlerin uyarılarını ve kehanetlerini içermektedir. Bunların içinde Yunus kitabı, Tanrı'nın buyruğuna uymaktan kaçınan bir peygamberin başından geçen olayları konu alması itibarıyla farklılık göstermektedir. Ayrıca bu kitapta Tanrı, bağışlayıcı niteliği ile ön plana çıkmaktadır.

Kitaplar (Ketuvim)

Tanah'ın farklı dönemlere ait tarihi, dini, edebi ve felsefi metinlerden oluşan bu bölümünde yer alan bazı kitaplar ibadetlerde ve Yahudi bayramlarında okunur. Bu bölümde yer alan 11 kitap ve ana konuları şunlardır: *Mezmurlar, Meseller, Eyüp, Neşideler Neşidesi, Rut, Ağıtlar, Vaiz, Ester, Daniel, Ezra-Nehemya, Tarihler*.

Mezmurlar (Tehilim): Bir kısmı Hz. Davut'a atfedilen ve uzun bir zaman diliminde kaleme alınan; dua, hamd, öğüt, yakarış ve ağıt içerikli 150 mezmurdan oluşur. Mezmurların bazıları akrostiş ve paraleleizm sanatının örneklerini taşır.

Meseller (Mişle): Hz. Süleyman'a ait olduğu ileri sürülen bu kitapta alçakgönüllülük, sabır, sadakat, yardım gibi temel ahlak konuları bir öğüt şeklinde hikmetli sözlerle dile getirilir.

Eyüp (İyov): Büyük felakete uğrayan Eyüp adındaki sadık bir adamın çektiği acıları anlatır. Şeytan, Eyüp'ün Tanrı'ya sadakatini bir takım belalarla dener. Eyüp, bütün çocuklarını, malını mülkünü yitirir; korkunç bir hastalığa yakalanır. Daha sonra Tanrı onu tekrar eski haline döndürür.

Neşideler Neşidesi (Şir Haşirim): Büyük bir çoğunluğu iki sevgilinin, yani erkekle kadının, karşılıklı olarak söylediği şiirlerden oluşur. Müstehcen sayılabilecek bazı ifadeler içermektedir. Kitapta dile getirilen sevgiyi Yahudiler Tanrıyla İsrailoğulları arasındaki sevgi, Hristiyanlar ise İsa Mesih'le Kilise arasındaki sevgi olarak yorumlamışlardır. Bu kitap, Yahudilerin Pesah (fısıh) bayramında okunur.

Rut: İsrail ırkından olmayan Rut adındaki bir kadının başından geçen olayları anlatır. Şavuot (haftalar) bayramında okunur.

Ağıtlar (Ekha/Kinot): M.Ö. 587'de Babilliler tarafından Kudüs'ün yıkılışı, sürgün ve bu yıkımın sonuçları üzerine yakılan beş ağıttan oluşmaktadır. Yahudiler bu metni, Yahudi tarihinin en acıklı olaylarının yaşandığı Teşa Beav'da (Av ayının dokuzu) okurlar.

Vaiz (Kohélet): Dünya hayatının boş ve anlamsız olduğunu anlatan bir metindir. Baş taraftaki "Davut oğlu Vaiz'in sözleri" ifadesinden bu kitabın Hz. Süleyman'a ait olduğu ileri sürülmektedir. Yorumlara göre Hz. Süleyman gençlik döneminde Neşideler Neşidesi'ni, yaşlılık döneminde de bu kitabı kaleme almıştır. Vaiz kitabı, Sukkot (çardak/çadırlar) bayramının sonunda okunur.

Ester: Yahudilerin İran'da Ester adındaki bir Yahudi kraliçe tarafından kurtarılışını anlatmaktadır. Tanrıdan hiç bahsedilmemesi bu kitabın en ilginç yönüdür. Kurtuluş bayramı Purim'de okunur.

Daniel: Birinci bölümünde, Babil Kralı Nabukednazar tarafından sürgün edilen Daniel'le üç Yahudi genç arkadaşının büyük zorluklar karşısında Tanrı'ya nasıl sadık kaldıkları anlatılır. İkinci bölümünde ise Daniel'in kehanetlerinden söz edilir. Babil'den başlayarak birçok krallığın yükselip yıkılacağı, Tanrı'ya karşı gelen baskıcı kralın yıkıma uğrayacağı ve Tanrı'nın halkının (İsrailoğullarının) zafere ulaşacağı müjdelenir. Ezeziel gibi apokaliptik nitelikli bir metindir.

Ezra-Nehemya: Babil sürgünü dönüşü sonrasında Kudüs'te Yahudi dinî ve sosyal hayatının yeniden yapılandırılmasını anlatan tarihi bir metindir.

Tarihler (Divrey Hayamim): Samuel ve Krallar kitaplarının özet tekrarı niteliğindedir. Birinci bölümde (I. Tarihler), Hz. Âdem'den Hz. Davut'a kadar olan şecere verildikten sonra Hz. Davut'un krallığı döneminde yaşanan olaylar anlatılır. İkinci bölümde (II. Tarihler) ise Hz. Süleyman'ın krallığından itibaren Babil sürgünü dönüşüne kadar geçen olaylar konu edilir.

Mişna ve Gemara

Sözlü metinler (*Sözlü Tora*), *Mişna* ve *Gemara*’dan oluşur. Mişna Tevrat’ın, Gemara Mişna’nın yorumudur. Gemara, Mişna metnini de içerdiği için genel olarak Talmud adıyla anılır. Mişna ve Gemara’dan oluşan Talmud’a “*Sözlü Tora*” denir. Bunlara sözlü denmesinin nedeni, ilk zamanlar yazıya geçirilmeyip şifahî olarak nakledilmeleridir.

Kaybolmalarından korkulduğundan daha sonra yazılı hale getirilmişlerdir. M.S. 2. yüzyılın sonlarında Rabbi Yahuda Hanasi tarafından derlenip yazıya geçirilen Mişna’nın içeriği fıkıh ağırlıklıdır. Mişna, Hz. Musa’ya Sina’da verilen vahiy kapsamına girer. Mişna üzerine rabbilerin yaptıkları yorum ve görüşlerine *Gemara* denir. Gemara’nın iki versiyonu vardır: Babil Gemarası ve Kudüs Gemarası. Mişnayı da içeren bu Gemaralar genel olarak Talmud adıyla bilinir. Talmud, yani Gemara, konu itibarıyla iki kısma ayrılır. Dinî kural ve kanunları içeren kısma *Halaka*; tarihî kıssaları, teolojik, ahlaki ve tavavvufi (Kabala) konuları içeren kısma *Aggada* denir. Bunlar, Talmud’un içinde ayrı ayrı düzenlenmiş değildir.